

ПРАВОПИСНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ УКРАЇНОМОВНИХ АНАТОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ УТВОРІВ ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ ДІЛЯНКИ

Українська медична
стоматологічна академія,
м. Полтава

Лещенко Т.О.

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена потребою упровадження української мови у найширші сфери медицини. Цей процес є одним із гарантів утвердження української державності.

Медична термінологія - один із найскладніших і мало досліджених напрямків розвитку лексикології. Утвердження україномовної термінології на теренах стоматології практично зовсім не досліджене українською філологічною наукою, незважаючи на те, що ця проблема гостро актуальна і потребує кваліфікованого погляду філолога, адже навіть у найавторитетніших перекладних словниках, виданих у видавництві "Наукова думка", щодо термінів, які стосуються і стоматології зокрема, знаходимо чимало неточностей, проблемних позицій.

Мета нашого дослідження - дати характеристику труднощів уживання термінів, які стосуються щелепно-лицевої ділянки людини - основної професійної зони для роботи стоматолога, виявити проблемні з точки зору стилістики та орфографії питання фіксації цих термінів у медичних словниках.

Характеристику труднощів уживання медичної лексики на позначення утворів щелепно-лицевої ділянки ми розподілили за такими групами згідно з анатомічним призначенням і розташуванням: кістки, м'язи, нерви, порожнина рота, ясна, артерії, вени, залози.

В українських назвах кісток щелепно-лицевої ділянки зустрічаємо такі проблеми. "Решетчатая кость" перекладається як "решітчаста кістка", хоча за нормами орфографії української мови має бути "решіткова" (див. "Орфографічний словник" К., 1994). Існують також труднощі терміновживання щодо таких кісткових утворів:

слезная кость	- слізна кістка (непр. "сльозна")
сошник	- леміш
небная кость	- піднебінна кістка
скуловая кость	- вилична кістка (від "вилаця")

Відростки верхньої щелепи відповідно називаються так:

лобный	- лобний (а не "лобовий")
скуловый	- виличний
небный	- піднебінний

Іменник "відросток" у родовому відмінку має закінчення - а. Часто у мові лікарів-стоматологів та вчених зустрічаємо форму "альвеолярний" (чи лобний і т. д.) "паросток". Це неправильне значення, має бути "відросток".

Щодо характеристики кісток нижньої щелепи, маємо теж низку проблемних питань і труднощів слововживання, пов'язаних насамперед із білінгвізмом місцевого мовного середовища.

Так, "подъязыковая ямка" має перекладатися як "під'язикова ямка", а не "під'язична", так само - "під'язикова кістка". У словнику О.К. Усатенка зафіксована розбіжність такого характеру: слово "подъязычно-язычный" перекладається як "під'язиково-язиковий", а далі, буквально наступне слово "подъязычный" перекладається як "під'язиковий" і "під'язичний". "Межальвеолярные перегородки" слід перекладати як "міжальвеолярні перего-

родки", а не "перетинки", бо останній! термін стосується шкірних утворів між кістками на лапках птахів.

"Ветвь нижней челюсти" перекладається як "гілка нижньої щелепи", хоча нерідко можна зустріти неправильну форму "вітка" - кальку з російської. Ямки мають такий правильний варіант перекладу:

височная	- скронева
подвисочная	- підскронева
крылонебная	- крилопіднебінна
костное небо	- кісткове піднебіння

"Височно-нижнечелюстной сустав" перекладаємо як "скронево-нижньощелепний суглоб"

Для характеристики м'язів щелепно-лицевої ділянки вживаємо терміни, в яких теж є певні правописні та стилістичні труднощі.

"Щечная мышца" - переклад - "щічний м'яз" - згідно з законом чергування голосних о, е зі у відкритому і закритому складі.

Крыловидная мышца - крилоподібний м'яз: подбородочная мышца - підборідний м'яз (часто зустрічаємо неправильні форми "підборідковий" та "підборідочний").

Цікавий, хоч і ускладнений варіант перекладу має термін "глазница" - "очна ямка"; звідси: "глазничная мышца" - "очноямковий м'яз".

Правильний переклад терміна "ресничная мышца" - "війковий м'яз", тоді як часто вживається неправильне "війчастий".

Охарактеризуємо далі труднощі слововживання щодо нервів щелепно-лицевої ділянки. "Глазодвигательный нерв" - це "окороховий нерв". Прикметник пишеться разом, бо утворений від словосполучення "рухані оком". Правильний переклад назв нервів у щелепно-лицевій ділянці такий:

лицевой	- лицевий (лицьовий)
обонятельный	- нюховий
подглазничный	- підочноямковий
языкоглоточный	- язикоглотковий
блуждающий	- блукаючий

Труднощі викликає уживання терміна "сплетение". Практично усі мовці перекладають цей термін як "сплетіння", тоді як правильний переклад - "сплетення", отже - "шийне сплетення".

Проблемною є позиція прикметник "черепномозковой нерв". У словнику О.К. Усатенка прикметник "черепномозковий" пишеться разом, тоді як в "Орфографічному словнику української мови" АН України це слово пишеться через дефіс: "черепно-мозковий".

Щодо загальної характеристики порожнини рота зустрічаємо такі ускладнені випадки перекладу: "вкусовые луковцы языка" перекладаємо як "смакові цибулини язика". Особливі проблеми стосуються перекладу терміна "преддверие рта". У медичних словниках, які є об'єктом нашого дослідження, зафіксований іменник "присінок": присінок гортані, присінок порожнини носа, присінок рога. Але за своїм лексичним значенням цей іменник, утворений від іменника "сіни", не відповідає анатомічній характеристиці утворів, які називає. Тому вважаємо, що краще вживати слово "переддвер'я", теж зафіксоване у перекладних словниках. До речі, іменник "присінок" навіть не зафіксований в "Орфографічному словнику" Академії наук, натомість уживається слово "присінки".

На особливу увагу стоматологів заслуговують труднощі вживання термінів, пов'язаних безпосередньо із назвами зубів та зубощелепною системою.

Так, іменник рос. мовою "клык" перекладається як "ікло". В українській мові це іменник середнього роду, який у множині має форму "ікла" і відповідні граматичні форми. У родовому відмінку вживаємо форму "іклів", тоді як досить часто зустрічаємо неправильне - "ікол".

Правильний переклад назв окремих зубів такий:

резцы	- різці
большие коренные (моляры)	- великі корінні
артикулирующие	- артикуючі
жевательные	- жувальні
зубы мудрости	- зуби мудрості
конвергирующие	- конвергуючі
резцеvidные	- різцеподібні
шиловидные	- шипуваті

Окремо виділимо норму вживання терміна "опорные зубы" в українській мові. Правильно - "опорні зуби", а не "опірні", бо іменник "опора" має лексичне значення "те, що є основою, на що опираються", тоді як іменник "опір", від якого походить прикметник "опірний", означає "протидія, спротив, непоко́ра".

Слід пам'ятати і те, що іменник "зуби" у називному відмінку множини має закінчення - и: два зуби (непр. "зуба") три зуби і т.д. (Порівняймо: два стоматологи, три студенти, два лікарі, три депутати, два пенсіонери і т.д.).

Слід особливо підкреслити, ще іменник "ясна" (рос. "десна") вживається в українській мові тільки у множині, як "сани", "двері", "ножиці" і т.д. Тому, скажімо, фраза "На верхней десне удален премоляр" правильно буде звучати так: "На верхніх яснах видалений премоляр". Прикметник від "ясна" - "ясенний".

На особливу увагу заслуговує вживання іменників "пародонт" і "періодонт". Іменник "пародонт" у родовому відмінку має закінчення - а, так само, як і більшість іменників на означення анатомічних утворів щелепно-лицевої ділянки: лоба, носа, рота, язика, зуба, скелета (але - прикусу, пародонтиту, стравоходу).

Іменник "періодонт" вживаємо з буквою - і у префіксі. Такий варіант правопису регламентується правилом, за яким російський префікс "пери" вживаємо з буквою "и" перед приголосними (перибронхіт, перикард, перипроктит), а перед голосними - з буквою "і" (періодонт, періапікальний, періаденіт, періартрит).

До слова "прикус" існує лексичний іншомовний синонім - "оклюзія". Цей іменник, на відміну від російської мови, в українській вживається без подвоєння приголосних.

Особливі труднощі виникають у вживанні терміна "миндалина". Як правило, перекладають його як "мигдалина", тоді як правильний переклад назви цього утвору як частки парного органа лімфатичної системи - "мигдалик": глотковий мигдалик, піднебінний мигдалик, язиковий мигдалик.

Правильні назви вен у щелепно-лицевій ділянці такі:

глоточная	- глоткова (непр. "глоточна")
язычные	- язикові
подъязычные	- під'язикові
поднижнечелюстная	- піднижньощелепна

Проблемним, на наш погляд, є переклад терміна "щитовидные вены" як "щитовидні вени", зафіксований практично у всіх перекладних словниках. Причиною подібного калькування є назва залози - "щитовидна", яка не відповідає словотворчим нормам української мови, згідно з якими морфема - "-- видний" (рос.) перекладається як "- подібний": крилоподібний м'яз, груднино-ключично-скопоподібний м'яз, келихоподібні клітини та ін.

Серед назв слинних залоз уваги, на наш погляд, потребує переклад терміна "околоушная слюнная железа". Морфема "около-" - в україномовних медичних словниках має різні аналоги, наприклад, морфему "навколо-" у таких словах:

околосердечная сумка	- навколосерцева сумка
околоносовой	- навколоносовий
околопозвоночный	- навколохребетний
околоротовой	- навколоротовий

морфему "при-" - у таких термінах:

околопочечный	- принирковий
околопузырный	- приміхуровий
околопупочный	- припупковий

Морфему "при-" вживаємо і для означення слинної залози: привушна слинна залоза. Хоча і в цьому випадку вважаємо за необхідне підкреслити недоречність. Так, термін "околоушно-жевательный" перекладається як "навколоушно-жувальний", а наступне за алфавітом слово "околоушний" - як "привушний".

Подібні неточності, а то і парадоксальні стилістичні ситуації, виявлені нами стосовно термінів щелепно-лицевої ділянки, стосуються й багатьох інших україномовних медичних термінів.

Проблема дослідження, упорядкування й уніфікації україномовної медичної терміносистеми потребує ще багатьох зусиль українських учених-філологів, медиків, адже вона нині вкрай необхідна для української медичної науки та практичної охорони здоров'я народу України.

Література

1. Усатенко О.К. Російсько-український словник медичної термінології. - К.: Наук, думка. - 1996. - 463 с.
2. Український правопис. - К.: Наук, думка. - 1993.
3. Орфографічний словник української мови. - К.: Двіра. - 1994.
4. Російсько-український словник наукової термінології: Біологія. Хімія. Медицина. - К.: Наук, думка. - 1996. - 660 с.